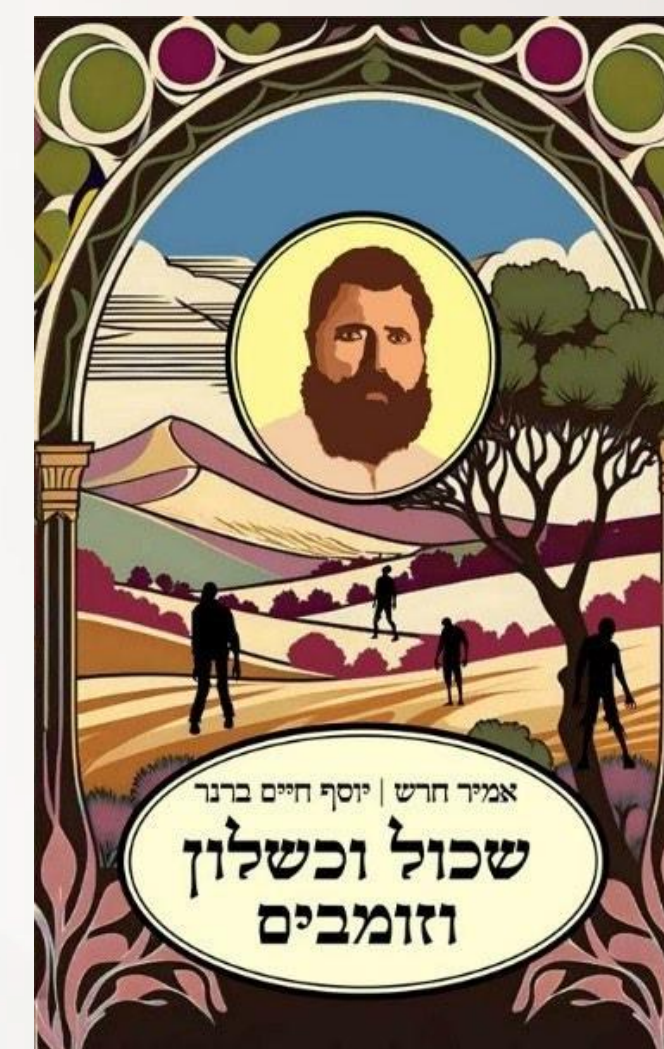

אמיר חרש | יוסף חיים ברנר - "שכול וכשלוון וזומבים", הוצאת עם עובד, 2025, 272 עמ'.

אברהם טננבוים

הספר שלפנינו הוא יצירה מקורית, אולי ראשונה בישראל, הכתובה בסגנון המכונה "mashup literature". נעיר כי אין כרגע לסוגה זו שם מקובל בעברית. אם היינו צריכים לבחור שם, ניתן היה להציע 'ספרות כלאיים', 'ספרות משלבת', 'ספרות תַּצְרִיף', 'ספרות מְזַגוג' (מלשון מיזוג) ועוד. אך בשל החוסר בהגדרה, מקובל להשתמש בתעתיק העברי ולדבר על "ספרות מאש-אפ". ונסביר במה דברים אמורים.

ספרות מאש-אפ היא ספרות שבה המחבר/ת לוקח/ת טקסט קלאסי מקורי, ומוסיף/ה לו את גרסתו. במקרים רבים, אחוז גבוה מהסיפור נשאר בלשונו המקורית של הסופר שהמחברים מסיטים אותו לכיוון הרצוי להם, לרוב לתחומי האימה, הפנטזיה או המדע הבדיוני. המחבר שוזר בעלילה המקורית מוטיבים זרים (כמו זומבים או ערפדים) כדי ליצור יצירה חדשה, לעיתים הומוריסטית וסאטירית, ולעיתים רצינית וחמורה. כך למשל, בספרה של אוסטיין 'אהבה ודעה קדומה', מופיע אחד ממשפטי הפתיחה המפורסמים ביותר בספרות המודרנית "אמת המקובלת על הכל היא שרווק בעל רכוש גדול זקוק לאישה." בספר "גאווה ודעה קדומה וזומבים", (סת' גראהם-סמית) מופיע המשפט "אמת המקובלת על הכל היא שזומבי המחזיק במוח זקוק לעוד מוחות." סיעור המקורות מיועד ליצור חיבור מפתיע בין טקסטים קיימים ומערבב גבוה ונמוך, קלאסי ופופולרי, מודרנה ועבר, והכל כדי לייצר פרשנות רעננה ומקורית. המחבר מבקש לעשות זאת עם ספרו של יוסף חיים ברנר 'שכול וכשלוון' שפורסם בשנת 1920. עלילת הספר המקורית עוסקת ביחזקאל חפץ שהגיע לראשונה לארץ ישראל בתקופת השלטון העות'מאני כדי להשתלב במפעל הציוני ולמצוא משמעות לחייו. אך המציאות טופחת על פניו: העבודה קשה, התנאים דלים, והקהילה היהודית המקומית מפולגת ומלאת מתחים. הוא מתקשה ליצור קשרים חברתיים, חש דחוי ומבודד, ומוצא עצמו מתרסק בין אידיאלים תיאורטיים לחיי יום-

יום קשים ומלאי שברון לב. הוא נאבק בעוני, שכול משפחתי, ואהבה נכזבת. הרומן מציג בריאליזם נוקב ופסימי לא רק את סיפורו של חפץ אלא את קשיי הקיום, תחושת התלישות והייאוש העמוק שאפיינו את חיי היישוב בארץ ישראל.

חוקרי ברנר מסכימים כי בספר ישנם יסודות אוטוביוגרפיים רבים. כמו גיבור הסיפור ברנר סבל ממשברים נפשיים ואף אושפז בלונדון בבית חולים פסיכיאטרי. חפץ/ברנר הוא הייצוג המובהק של דמות "התלוש" בספרות העברית – בחור ישיבה שיצא בשאלה, ניתק מהעולם היהודי המסורתי בגולה, אך אינו מצליח להכות שורש בעולם החדש. ברנר עצמו חי חיי דלות וסגפנות, נאבק בתחושות של ניכור ופסימיות עמוקה, וסבל מאהבה נכזבת ודימוי עצמי נמוך.

ברנר התגורר ב - "הבית האדום" של משפחת יצקר באזור אבו כביר, מדרום ליפו. זה היה בית חווה ישן ומבודד, שהוסב מחקלאות להשכרה לחדרים. הוא חי בו עם חברים ועמיתים עד ההתקפה הקטלנית במאורעות תרפ"א (1921) בה נרצח יחד עם חמישה אחרים.

הספר שלפנינו הופך את העלילה ומציב את ברנר עצמו במרכזה. לפי אותה 'מציאות אלטרנטיבית', מגפת זומבים פורצת בישראל (ולמעשה בעולם כולו). הבית האדום המוקף בחומה משמש כהגנה לאנשים שבו, וברנר בתוכם. הספר בנוי מכמה 'מחברות' המתארות את שקורה לאנשי הבית כשהם מנסים לעמוד כפרץ נגד הזומבים המבקשים לאוכלם (ממשית, לא ספרותית). העלילה זהה בקוויה העיקריים למה שקרה אכן לברנר וחבריו אך לא נעיין בה מחשש לספווילרים.

יש בספר גם קטעי הומור. במיוחד משעשע הוא הניסיון לתרגם את המונח 'זומבי' לעברית (מונח שלא היה קיים עדיין בימי ברנר). ובלשונו: "כיצד יש לקרוא את המתים הקמים? ועד הלשון, כך מדווח העורך, טרם התכנס לדון בנושא (ולמה הם ממתינים!) ובינתיים רבים מבני עמנו מוצאים כינוי מן המוכן ועושים את לשוננו ז'ארגון. יש הקוראים להם "פרנקנשטיינס" ויש האומרים "טויטאלערך" שבא מן האידית, שפה חיה-מתה כמוהם.... וגם ביאליק קשישא כבר הציע שם עברי נאה: "פֶּגַח", רוצה לומר, "פגר חי" (אבל בקצרה) וברבים "פֶּגַחִים". ומשם העצם אפשר גם לגזור פועל, "לִפְגַּח". למשל כך: "באו הפֶּגַחִים ופֶּגַחוּנִי, וְאֲנִי פֶּגוּם פֶּגַחִתִּי וְהִתְפַּגַּחְתִּי פֶּגַח גְּמוּר". ואכן, המונח פֶּגַח הוא השולט בספר (נעיר שכדאי להמליץ לאקדמיה ללשון לבחור במונח זה ל-'זומבי' שכן עד היום לא תורגם זה לעברית תקנית).

**"הספר בנוי מכמה 'מחברות'
המתארות את שקורה
לאנשי הבית כשהם
מנסים לעמוד כפרץ נגד
הזומבים המבקשים לאוכלם
(ממשית, לא ספרותית)."**

על כריכת הספר מופיעים אמיר חרש ויוסף חיים ברנר כמחבריו, ובצדק רב. הספר שלפנינו משתמש ברבים מאוד ממשפטיו של ברנר בשכול וכשלוון, וחלקם מועתקים מילה במילה. סגנונו של ברנר מתאפיין בכתיבה ריאליסטית, כואבת וחושפת את הפצעים הקיומיים של גיבוריו. לשונו נעה בין לשון הדיבור להגות. הוא מתבונן במבט אכזרי-חומל בנפש המיוסרת של גיבוריו, ומבטא תלישות, ייאוש, פסימיות ומשבר עמוק. כל זה מתבטא היטב בניתוח גיבורינו בעמידתם מול הפגחים השואפים לאוכלם. גם כשהלשון היא שלו, חרש מנסה לכתוב כאילו היה ברנר ועושה זאת בהצלחה מרובה. גם אם לא ברנר כתב בפועל, רוחו היא שכתבה.

פרק אחד יוצא דופן והוא הפרק האחרון שעליו נאמר בפירוש שאינו של ברנר. אין ספק שאפילו רוחו של ברנר לא כתבה זאת. זאת כי הוא מסתיים במשפטים "ולא היה מות, ולכל הדברים השבורים בעולם היה תיקון." ברור לכן שמשפט זה נכתב על ידי אמיר חרש האופטימיסט ולא על ידי ברנר הפסימיסט. זהו סיום יפה ומתאים לספר ייחודי.

המחבר, אמיר חרש, הוא ד"ר לספרות עברית באוניברסיטת תל-אביב, העוסק רבות בספרות ספקולטיבית (ספרות החורגת מהמציאות המוכרת וכוללת יסודות דמיוניים, עתידניים או על-טבעיים, כגון פנטזיה ומדע בדיוני). הספר שלפנינו זכה בפרס ספיר לשנת 2025, וקריאתו מסבירה מדוע. מומלץ למתעניינים בספרות מקורית ושונה, אך נזהיר מראש כי הסגנון איננו מתאים לכולן/ם.

"המחבר, אמיר חרש,
הוא ד"ר לספרות עברית
באוניברסיטת תל-אביב,
העוסק רבות בספרות
ספקולטיבית (...). הספר
שלפנינו זכה בפרס ספיר
לשנת 2025, וקריאתו
מסבירה מדוע."